

УДК 336.764.1:658.15

Гнатишина Н.Д.*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету***Когут Ю.В.***старший викладач кафедри економіки підприємства
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ЕФЕКТИВНІСТЬ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

THE EFFECTIVENESS OF CAPITAL INVESTMENTS IN THE POST-CRISIS PERIOD

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено ефективність здійснення капітальних інвестицій підприємств торгівлі України на сучасному етапі економічного розвитку. Здійснено порівняння динамічних змін загального обсягу основних видів капітальних інвестицій підприємств торгівлі України та підприємств інших видів економічної діяльності. Проведено аналіз коефіцієнтів ефективності фінансування капітальних інвестицій у розрізі окремих видів торговельної діяльності. На основі цього аналізу надано рекомендації щодо підвищення рівня ефективності здійснення капітального інвестування на підприємствах даного виду діяльності.

Ключові слова: капітальні інвестиції, необоротні активи, підприємства торгівлі, інноваційна діяльність, інвестиції у нематеріальні активи.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована эффективность осуществления капитальных инвестиций предприятий торговли Украины на современном этапе экономического развития. Проведено сравнение динамических изменений общего объема основных видов капитальных инвестиций предприятий торговли Украины и предприятий других видов экономической деятельности. Проведен анализ коэффициентов эффективности финансирования капитальных инвестиций в разрезе отдельных видов торговой деятельности. На основе этого анализа даны рекомендации по повышению уровня эффективности осуществления капитального инвестирования на предприятиях данного вида деятельности.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, внеоборотные активы, предприятия торговли, инновационная деятельность, нематериальные активы.

ANNOTATION

The article is devoted to the analysis of effectiveness of capital investments trade enterprises of Ukraine at the current phase of economic development. Dynamic changes the total amount of the main types of capital investments commercial enterprises of Ukraine is compared with enterprises of other economic activities. The analysis of efficiency ratios financing capital investments in individual types of trading activities is estimated. The recommendations for improving the efficiency of capital investment in enterprises of this type of activity are determined.

Keywords: capital investment, fixed assets, commercial enterprises, innovative activity, investments in intangible assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інвестиційна привабливість підприємств торгівлі завжди характеризувалася високим рівнем порівняно з

підприємствами інших видів економічної діяльності. За рахунок здійснення капітальних інвестицій (вкладення у розвиток необоротних активів) покращується структура майна, відбувається оновлення матеріально-технічної бази підприємств даної галузі. Поряд з цим більшість показників розвитку необоротних активів підприємств торгівлі України не відповідають аналогічним показникам розвитку торгівлі зарубіжних країн. Необоротні активи підприємств даного виду діяльності характеризуються недостатнім технічним рівнем, що є наслідком незначної інноваційної активності; зниженням питомої ваги нематеріальних активів, що певною мірою свідчить про мінімальне використання сучасних інформаційних технологій тощо. Виходячи з цього, питання оцінки поточного стану капітальних інвестицій у торгівлі та розробки пропозицій щодо подальшого інноваційного розвитку торговельних підприємств мають значну актуальність для сучасної теорії і практики їх господарювання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання розвитку капітальних інвестицій та ефективності їх здійснення розглядаються в роботах багатьох провідних учених-економістів, зокрема Р. Бірмана, І. Бланка [1], В. Бочарова, А. Волкова, Л. Гітмана, М. Джонка, А. Ковальнової [2], А. Мазаракі [3], А. Пересади, А. Поддєрьгіна [4], Д. Старіка, А. Садекова, Й. Шумпетера та ін. Їхні публікації присвячені розкриттю теоретичних і практичних засад організації інноваційної та інвестиційної діяльності на підприємствах виробничої сфери. Разом з тим питання оцінки поточного стану інвестування в торгівлю та розробки пропозицій щодо його подальшого розвитку все ще залишаються недостатньо розкритими.

Метою статті є дослідження рівня ефективності фінансування капітальних інвестицій підприємств торгівлі України на сучасному етапі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Капітальні інвестиції відображають обсяги вкладень на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів.

Дослідження ефективності здійснення капітальних на підприємствах торгівлі України є актуальним питанням, оскільки торгівля як галузь економіки відіграє важливу соціально-економічну роль у державі. У цій галузі економічної діяльності знаходять своє відображення такі показники, як рівень розвитку виробництва, якість продукції, рівень доходів та добробут населення та ін. Але поряд із цим для цієї галузі характерні низький рівень автоматизації торгово-технологічного процесу та недостатня активність у здійсненні інвестиційно-інноваційної діяльності.

В основу дослідження покладено опубліковані Державною службою статистики України матеріали про розвиток цих інвестицій за період 2010–2013 рр. [5; 6; 7]. Порівняння динаміки обсягу основних видів капітальних інвестицій підприємств торгівлі України із підприємствами інших видів економічної діяльності наведено у таблиці 1.

Варто зауважити, що за темпами зростання загального обсягу капітальних інвес-

тицій підприємств торгівлі не випереджали у зазначеному періоді дослідження аналогічний показник по підприємствах інших видів економічної діяльності (118,6% проти 141,6%). У розрахунку на одне підприємство розмір приросту капітальних інвестицій торговельних підприємств також не перевищував аналогічний показник по підприємствах інших видів діяльності (118,3% проти 136,9%) [5; 6; 7].

Звертає на себе увагу той факт, що у періоді, який аналізується, питома вага капітальних інвестицій торговельних підприємств у загальній їх сумі по підприємствах України мала тенденцію до зниження – з 9,98% у 2010 році вона скоротилася до 8,36% у 2013 році [5; 6; 7].

Як свідчать наведені у таблиці 1 дані, у періоді, що аналізується, підприємства торгівлі України не випереджали підприємства України в цілому та підприємства інших видів економічної діяльності за темпами розвитку інвестицій в матеріальні активи. Так, приріст капітальних інвестицій у матеріальні активи по підприємствах торгівлі становив 113,3% проти 174,8% по підприємствах інших видів діяльності. У розрахунку на одне підприємство спостерігалася практично така ж сама тенденція – 113,1% проти 166% відповідно.

За абсолютним значенням забезпеченості

Таблиця 1

Порівняння темпів зміни обсягу основних видів капітальних інвестицій підприємств торгівлі України та підприємств інших видів економічної діяльності за 2010–2013 роки

Види капітальних інвестицій	На кінець року				2013 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	
<i>I. Капітальні інвестиції в матеріальні активи</i>					
<i>1. Загальна сума капітальних інвестицій у матеріальні активи підприємств України</i>					
- у цілому, млн грн	124970,7	185262,2	222268,9	207615,2	166,1
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	329,9	493,1	609,1	527,8	160,0
<i>2. Сума капітальних інвестицій у матеріальні активи торговельних підприємств України</i>					
- у цілому, млн грн	17615,1	21036,9	19448,6	19963,5	113,3
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	159,9	188,4	187,4	180,8	113,1
<i>3. Сума капітальних інвестицій в матеріальні активи підприємств інших видів економічної діяльності</i>					
- у цілому, млн грн	107355,6	164225,3	202820,3	187651,7	174,8
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	399,6	621,9	776,7	663,3	166,0
Питома вага капітальних інвестицій у матеріальні активи в загальній сумі капітальних інвестицій торговельних підприємств, %	96,0	92,2	96,5	94,1	-
<i>II. Капітальні інвестиції в нематеріальні активи</i>					
<i>1. Загальна сума капітальних інвестицій в нематеріальні активи підприємств України</i>					
- у цілому, млн грн	5793,9	7762,2	7218,3	9371,7	161,8
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	15,3	20,7	19,8	23,8	155,8
<i>2. Сума капітальних інвестицій в нематеріальні активи торговельних підприємств України</i>					
- у цілому, млн грн	743,0	1770,5	709,0	1248,2	168,0
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	6,7	15,9	6,8	11,3	167,6
<i>3. Сума капітальних інвестицій у нематеріальні активи підприємств інших видів економічної діяльності</i>					
- у цілому, млн грн	5050,9	5991,7	6509,3	8123,5	160,8
- у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	18,8	22,7	24,9	28,7	152,7
Питома вага капітальних інвестицій у нематеріальні активи в загальній сумі капітальних інвестицій торговельних підприємств, %	4,0	7,8	3,5	5,9	-

Таблиця складена за даними Державної служби статистики України за відповідні роки [6, с. 68; 7]

капітальними інвестиціями (обсяг інвестицій на одне підприємство) підприємства інших видів діяльності суттєво випереджали торговельні підприємства. У 2010 році таке перевищення становило 2,5 рази, а у 2013 році – 3,7 рази.

Варто зауважити, що переважаючі темпи розвитку в аналізованому періоді були притаманні інвестиціям у нематеріальні активи (168% по торговельних підприємствах проти 160,8% по підприємствах інших видів економічної діяльності). Це може свідчити про те, що в аналізованому періоді в країні підприємства торгівлі здійснювали дещо активнішу політику фінансування нематеріальних активів, ніж підприємства інших видів економічної діяльності. Ще більш високим темпом зросла забезпеченість підприємств торгівлі капітальними інвестиціями в нематеріальні активи порівняно з підприємствами інших видів діяльності.

Але підприємства торгівлі поступалися підприємствам інших видів діяльності за абсолютним показником забезпеченості капітальними інвестиціями в нематеріальні активи на одне підприємство. Так, якщо у 2010 році середній розмір капітальних інвестицій підприємств інших видів економічної діяльності перевищував цей показник по торговельних підприємствах у 2,8 рази, то у 2013 році цей розрив дещо скоротився – до 2,5 рази.

Визначені тенденції динаміки суми окремих видів капітальних інвестицій торговельних підприємств призвели до деяких змін їхньої питомої ваги у загальному обсязі капітальних інвестицій. Як можна побачити з даних таблиці 1, частка інвестицій в матеріальні активи знизилася в аналізованому періоді з 96% до 94,1%. Максимальною частка інвестицій у нематеріальні активи була у 2011 році і становила 7,8%

від загального обсягу капітальних інвестицій. Такі тенденції вказують на деяке позбавлення інноваційного розвитку підприємств торгівлі.

Детальнішу оцінку рівня ефективності фінансування капітальних інвестицій підприємств торгівлі України проведемо на основі таких основних показників: товарообороту на 1 грн капітальних інвестицій (віддача капітальних інвестицій); фінансового результату до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій; коефіцієнту рентабельності капітальних інвестицій (за чистим прибутком).

У першу чергу здійснимо порівняння коефіцієнтів ефективності фінансування капітальних інвестицій торговельних підприємств із підприємствами інших видів економічної діяльності за 2010–2013 рр. Таке порівняння наведено у таблиці 2.

Як можна побачити з наведених даних, товарооборот на 1 грн капітальних інвестицій підприємств торгівлі в цілому за роки, що розглядаються, мав тенденцію до зниження. Найбільше зниження цього показника відбулося у посткризовий період в Україні – у 2011 та 2012 роках. Товарооборот на 1 грн капітальних інвестицій в ці роки становив відповідно 65,3 грн та 65,5 грн. Таке зниження даного показника у 2011 році зумовлене тим, що темпи нарощення капітальних інвестицій випереджали темпи зростання товарообороту підприємств торгівлі (29,3% проти 13%). Дана тенденція стосовно показника товарообороту на 1 грн інвестицій збереглася і в 2012 році, але через стабільність обсягів реалізації та обсягів капітальних вкладень (темпи зростання даних показників становили 1,9% та 1,7% відповідно).

Якщо порівняти динаміку цього показника на підприємствах торгівлі та підприємствах

Таблиця 2

Порівняння динаміки коефіцієнтів ефективності фінансування капітальних інвестицій підприємств торгівлі України та підприємств інших видів економічної діяльності за 2010–2013 роки

Показники	В середньому за рік			
	2010	2011	2012	2013
<i>1. Товарооборот на 1 грн капітальних інвестицій (віддача)</i>				
- по підприємствах України в цілому у тому числі:	17,8	15,4	14,3	15,1
- по підприємствах торгівлі	74,7	65,3	65,5	72,0
- по підприємствах інших видів економічної діяльності	11,5	10,2	9,6	9,9
<i>2. Фінансовий результат до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій</i>				
- по підприємствах України в цілому у тому числі:	0,29	0,46	0,26	0,04
- по підприємствах торгівлі	0,79	0,89	0,39	-0,27
- по підприємствах інших видів економічної діяльності	0,23	0,41	0,25	0,07
<i>3. Коефіцієнт рентабельності (збитковості) капітальних інвестицій</i>				
- по підприємствах України в цілому у тому числі:	0,074	0,261	0,119	-0,085
- по підприємствах торгівлі	0,397	0,494	0,008	-0,592
- по підприємствах інших видів економічної діяльності	0,038	0,237	0,130	-0,039

Таблиця складена за даними Державної служби статистики України за відповідні роки [6, с. 68, с. 291-292, с. 298-299; 7]

інших видів економічної діяльності, можна зробити висновок, що ці тенденції були майже однаковими як в цілому, так і по окремих періодах. У той же час звертає на себе увагу те, що абсолютне значення цього показника протягом всіх аналізованих років по підприємствах торгівлі було суттєво (у 6,5-7,3 рази) вищим, ніж по підприємствах інших видів економічної діяльності. Це означає, що за показником віддачі капітальних інвестицій підприємства торгівлі суттєво випереджають підприємства інших видів діяльності. Таку ситуацію можна пояснити тим, що підприємства інших видів діяльності здійснюють такі види інвестування, які мають більший термін окупності.

Аналіз динамічних змін значень показника фінансового результату до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій також показав зниження ефективності інвестування у торгівлі в зазначеному періоді. Зниження фінансового результату на 1 грн вкладень відбулося і по підприємствах інших видів діяльності, щоправда там не спостерігалася збитковість, оскільки сальдо прибутку від операційної діяльності було додатне.

В аналізованому періоді відбулося суттєве зниження коефіцієнта рентабельності (збитковості) капітальних інвестицій підприємств торгівлі. Так, з 0,397 у 2010 році даний показник знизився до -0,592 у 2013 році. Варто зауважити, що значення показників рентабельності інвестицій торговельних підприємств у 2010–2011 рр. суттєво перевищували відповідні значення по підприємствах інших видів діяльності. У 2010 році таке перевищення становило 10 разів, у 2011 році – 2 рази. Як і підприємства торгівлі, підприємства інших видів діяльності у 2013 році мали від'ємне значення показника рентабельності, оскільки мали збиток у даному періоді за підсумками здійснення фінансово-господарської діяльності.

Варто зазначити, що позитивні результати діяльності у 2013 р. демонструвала лише сфера

роздрібною торгівлі, якій завдяки стійкому споживчому попиту вдалося забезпечити зростання товарообороту на 9,5% порівняно з 2012 р. Проте динаміка галузі протягом року поступово слабшала [8]. Такі негативні тенденції відбулися внаслідок того, що в цілому економіка України продовжила занурення у рецесію, яка розпочалася з другого півріччя 2012 р. і триває до цього часу.

Розглянемо аналогічні показники щодо ефективності здійснення капітальних інвестицій підприємств торгівлі України різних видів за 2010–2013 роки (табл. 3).

Наведені у таблиці дані свідчать про те, що коефіцієнт товарообороту на 1 грн капітальних інвестицій характеризувався зростанням по підприємствах, що здійснюють торгівлю автомобілями та роздрібною торгівлю. Так, його значення в торгівлі автомобілями зросло в аналізованому періоді з 87,6 грн до 110,8 грн, а в роздрібній торгівлі – з 35,4 грн до 54,6 грн. У системі оптових торговельних підприємств відбулося незначне зниження даного показника – з 10,3 грн до 9,3 грн. За абсолютним значенням віддачі капітальних інвестицій підприємства, що здійснюють торгівлю автомобілями суттєво випереджали оптові (у 12 разів у 2013 році) та роздрібні підприємства (у 2 рази).

Щодо показника фінансового результату до оподаткування на 1 грн інвестицій, то він за усіма видами торгівлі характеризувався негативною динамікою і від'ємним значенням на кінець 2013 року. Щоправда, у системі підприємств, що здійснюють торгівлю автотранспортними засобами, та оптових підприємств його значення було позитивним у 2010–2012 рр.

Динаміка коефіцієнта рентабельності за окремими видами торговельної діяльності складалася неоднозначно. Так, на підприємствах, що здійснюють оптову торгівлю, спостерігалася найбільше падіння цього показника у

Таблиця 3

Коефіцієнти ефективності фінансування капітальних інвестицій підприємств України різних видів торговельної діяльності за 2010–2013 роки

Показники	У середньому за рік			
	2010	2011	2012	2013
1. Товарооборот на 1 грн капітальних інвестицій (віддача) підприємств				
- що здійснюють торгівлю автомобілями	87,6	57,6	101,7	110,8
- оптової торгівлі	10,3	8,8	7,4	9,3
- роздрібною торгівлі	35,4	32,0	48,7	54,6
2. Фінансовий результат до оподаткування на 1 грн капітальних інвестицій підприємств				
- що здійснюють торгівлю автомобілями	0,43	0,63	1,14	-0,48
- оптової торгівлі	1,28	1,45	0,65	-0,15
- роздрібною торгівлі	-0,23	-0,31	-0,54	-0,53
3. Коефіцієнт рентабельності капітальних інвестицій підприємств				
- що здійснюють торгівлю автомобілями	-0,67	-0,60	0,50	-1,04
- оптової торгівлі	0,81	0,95	0,24	-0,51
- роздрібною торгівлі	-0,26	-0,08	-0,76	-0,73

Таблиця складена за даними Державної служби статистики України за відповідні роки [6, с. 68, с. 290-291, с. 298-299; 7]

2013 році – він знизився до -0,51 (у 2010 році його значення становило 0,81). У роздрібній торгівлі спостерігалось найбільше зниження цього показника у 2012 році (з -0,26 у 2010 році до -0,76 у 2012 році). У торгівлі автотранспортними засобами тенденція розвитку цього показника також була негативною. У 2013 році відбулося його падіння до значення -1,04 порівняно з -0,67 у 2010 році.

Виходячи з проведеного аналізу вважаємо, що підприємствам торгівлі варто зробити акцент на інноваційній складовій інвестиційної діяльності. Успішні інновації торговельних підприємств сприятимуть привабливості покупців, розширенню клієнтської бази, зростанню прибутку та зміцненню лояльності споживачів. Навпаки, без новаторських ідей підприємство ризикує врешті-решт втратити конкурентні переваги, оскільки не зможе надати клієнтам гідної унікальної пропозиції споживчої цінності, а основним фактором конкуренції для нього стане ціна на стандартні товари та послуги масового попиту [9]. Найактуальнішими напрямками капітального інвестування на підприємствах торгівлі мають стати інноваційні інвестиції в нерухомість, технічні та технологічні інноваційні інвестиції та інформаційні інвестиції [10, с. 61].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проведене дослідження показало, що інвестиційна активність торгівлі в аналізованому періоді була в цілому недостатньою. З огляду на це, підприємствам торгівлі варто зробити акцент на активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, яка сприятиме збільшенню обсягів продажів, створенню сприятливого іміджу підприємства та удосконаленню торгово-технологічного процесу завдяки впровадженню технологічних інновацій. Перспективою подальших досліджень

у цьому напрямі має стати надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності здійснення капітальних інвестицій з урахуванням їхньої інноваційної спрямованості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств : підручник / І.О. Бланк, Г.В. Ситник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 780 с.
2. Ковалева А.М. Финансы фирмы : учебник / А.М. Ковалева, М.Г. Лапуста, Л.Г. Скамай. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 416 с.
3. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства : підручник для вузів / А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакова ; за ред. проф. Н.М. Ушакової. – К. : «Хрещатик», 1999. – 800 с.
4. Фінанси підприємства : підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. ; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.
5. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва : статистичний збірник – 2014. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 498 с.
6. Діяльність суб'єктів господарювання : статистичний збірник – 2013. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 475 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Формування моделі економічного розвитку України у післякризовому світі : аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2013. – 65 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
9. Аллен К. Продвижение новых технологий на рынок / К.Р. Аллен ; пер. с англ. Е.В. Ручкиной. – М. : БИНОМ. Лаб. знаний, 2007. – 455 с.
10. Омелянович Л.О. Інвестиції в торгівлю: стан і перспективи / Л.О. Омелянович, О.В. Гладкова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. : Економічні науки : наук. журнал. – Донецьк, 2013. – Вип. 3. – С. 54-64.